

STARINSKO ODIJEVANJE ŽENA OTOKA BRAČA

SANJA IVANČIĆ
Etnografski muzej Split
Iza lože 1
HR-21000 Split

UDK 391
Stručni članak
Professional paper
Primitljeno 22. 09. 2003.

Zbog svojih zasebnih osobina tradicijsko ruho otoka Brača, kao i ono u mnogim drugim mjestima i gradovima srednje dalmatinskih otoka i priobalnog kopnenog zaleđa, nije smatrano narodnom nošnjom. Razlog je tomu što je zadugo narodnom, tradicijskom odjećom držana samo ona u cijelosti rađena bilo u obiteljskoj ili obrtničkoj domaćoj radinosti. Suprotno tomu, kako u nedostatku domaćih tekstilnih proizvoda, tako i zbog trajnih pomorsko - trgovačkih veza sa svijetom, na otoku Braču bila je sve učestalija izrada odjeće od kupovnih tkanina. Domaće vuneno tkanje bilo je sve češće namijenjeno samo gospodarskim i grubljim kućnim predmetima.

Kada je započeo i koliko je trajao ovaj proces istiskivanja domaćeg kupovnim, teško je ustvrditi, no sigurni smo da je s primjenom kupovnih tkanina ili gotovih predmeta istodobno došlo i do preoblikovanja starijih i usvajanja novih oblika odjevnih predmeta. Bilo da su rađeni prema domaćim, gradskim predlošcima ili su to bili pokloni pomoraca i rodbine iz svjetskih trgovišta, s njima nošnja postupno stječe i ističe urbane osobine. Čini se da je takva nošnja na otoku Braču polovinom 19. stoljeća, ako i nije ustaljena norma svečanog oblačenja, gotovo već dorađena cjelina.

Najstariji prikaz bračke nošnje, likovni uradak u knjizi "La Dalmazia descritta" Frane Carrare, godine 1846. bilježi *Ženu s otoka Brača* odjevenu po obrascu koji će se ponavljati i u kasnijoj građi i dokumentaciji (Carrara 1846).

Osnovu ovog odjevnog tipa čine suknja i haljetak dugih rukava. Izrađeni su od potpuno iste pamučne tkanine s uzorkom u tkanju, nekoć zvane (*d*)*indijana* ili (*o*)*četa*. Suknju su zvali *pandil*, a haljetak *jaketa*. Suknja je duga, široka i nabrana, a haljetak iskrojjen tako da do struka tijesno priliježe uz tijelo. Od struka naniže prišivena su mu *krila*, donji, širi dio haljetka koji se nosi preko suknje. Kako *krila* ne dosežu cijelu širinu struka, tako ne prekrivaju čitavu prednjicu suknje. Ovaj primjerak haljetka, također ima jako otvoren gornji dio - duboki dekolte, jer mu se simetrične prednjice poprsja dodiruju i kopčaju tek u struku. Dekolte i slobodni, prednji dio suknje mjesta su nadogradnje kompleta drugim vrstama predmeta.

Prednjicu suknje zastire i ukrašava pregača, *traversa*, izrađena bilo od pamučne (*d*)*indijane* bilo od satena (*šatina*). U pravilu je kontasnih boja i uzoraka od tkanine osnovnih dijelova - u našem slučaju karirano plava na zelenoj osnovi. Iste tkanine je i rubni ukras dekoltea haljetka. Za predmet koji se svojom jarko crvenom bojom ističe na prsima žene, a površnim čitanjem bi se olako nazvao plastronom, vjerujemo da je još uvijek cjeloviti predmet - prsluk, steznik ispod kojeg se još jedino nosi bijela pamučna košulja (u blagim obrisima tek naznačena na našem likovnom prikazu). Ovakav prsluk od crvene tkanine, vune čoje ili velura javlja se na više likovnih prikaza bračke ženske nošnje. Pisani izvori, pod nazivom *bušt* ili *korpet*, bilježe prsluke i od drugih skupocjenih materijala, brokata i svile, ali i one od sasvim običnog platna kao potpuno donji dio ruha, rublje. Iz njegove redukcije od izuzetno skupocjenog predmeta na predmet intimne odjeće zaključujemo da su i prsluk i košulja, u još starijem tipu odjeće od ovog kojeg opisujemo, imali značajniju ulogu nego što je to ukrasni podložak gornje *jakete*, kako ih predstavlja druga polovica 19. stoljeća.

Pretpostavljamo da se potpuno potiranje prsluka i košulje iz gornjih, osnovnih dijelova nošnje u predmete rublja dogodilo onda kada je starijem obliku gornjeg haljetka, negdje krajem 19. stoljeća, dodan plastron (*peturin*).

Iako se sama *jaketa* nije konstrukcijski značajnije promjenila, umetanjem *peturina* ona je iz jako dekoltiranog predmeta preoblikovana u potpuno, do grla, zatvoren haljetak. S njim je, također, čitavi komplet iz višeslojne odjeće prerastao u potpuno samostojni dvodjelni kostim.

Svi dodatni predmeti ili inačice onih osnovnih, uvjetovani su kako godišnjim dobom, tako i društvenim statusom i ekonomskim dosezima pojedinih bračkih obitelji. Modni ukrasni dodaci poput šeširića, lepeza ili obilje zlatnog nakita, koje spominju bračni ugovori i popisi miraza, očito su prvo bili dostupni bračkim pomorcima, veleposjednicima i trgovcima koji su ih poklanjali svojim zaručnicama, ženama i kćerima, pa je i njihova odjeća mogla biti od spomenutih skupocjenih materijala bilo da se radi o pamučnoj (*d*)*indijani*, zimskom *panu*, vunenoj kupovnoj tkanini, *persiani*, brokatu ili svili.

Žene su plele vlasi u dvije pletenice i oblikovale je u vijenac oko glave, što je stariji oblik frizure, ili su jednu pletenicu na zatiljku motale u

kunkun, pundu na zatiljku glave. Kod imućnijih žena oglavlje se dopunjavalo zlatnim iglama, ukrasnim češljevima nalik dijademi s umetnutim koraljima ili pak, ljetnjim slamnatim šeširićima. za oglavlja s podbrađenom ili na zatiljku vezanom *mahramom*, što ih spominju pisani izvori, pretpostavljamo da su stariji oblici oglavlja, dugo opstali u pučkom, jednostavnijem i tradicionalnijem, načinu odjevanja.

Na nogama su nosile svečano bijele pamučne, kupovne ili rukom ispletene čarape, *kalcete*, ali i čarape izrađene od domaće vune kao zimski ili pučki oblik obuće. Plitke cipele od tvrde kože izrađivali su domaći obrtnici, a lijeva i desna cipela bile su im iste, pa su se nazivale *injulkama*. Tek s prvim kupovnim cipelama, pretpostavljamo onim dubokim zimskim cipelama na vezicu ili laštik, one postaju različitima.

Kako se je nošnja pučanki razlikovala od onih imućnijih žena ne toliko prema vrsti i obliku predmeta, koliko prema kvaliteti i kvanititeti njihove izrade, cijenimo da im je i nakit bio isti. U pučanki možda jednostavniji i malobrojniji, ali uvijek zlatni. Rznovsnost njihovih vrsta i oblika opet nam bilježe popisi miraza i bračni ugovori bogatijih Bračana: naušnice, broševi i ukrasne igle u tehnicu filigrana mogli su biti dopunjeni biserima, dragim i poludragim kamenjem. Zlatni lančići i po više puta obmotani oko vrata s jednim ili više privjesaka, a na rukama po više vrsta zlatnog prstenja u obliku zmije, sa sitnim zlatnim ili bisernim granulama ili umetnutim kamenjem.

Ne zaboravimo, malu zlatnu naušnicu nosili su i muškarci kao obilježje svog posebnog društvenog ili obiteljskog statusa.

EL TRAJE DE LA ISLA DE BRAČ

Por sus características particulares, el traje de Brač se no consideraba el traje nacional. El razon fue que se el traje nacional llamaba solo el traje hecho del textil producido en laboriosidad familiar. Como en Brač, este no era posible, producir el textil, lo mosmo se tuvo comprar en un otro lugar, prevalentemente fuera de Brač y algunas veces fuera del pais, gracias a los contactos mareos con el mundo. En Brač se ha producido solo la tela, que se usaba por las cosas comunas.

No esta seguro cuando se abandono la produccion de textiles y se cambio por estos comprados, pero abandonando la tela que no era tan refinada, tuvo se cambiar y los modelos. Navegadores han llevado, na solo los textiles, pero tambien y elementos del traje ciudadano. Parece que se esta usaba en Brač en le medio del siglo 19. Lo mas viejo ejemplo del traje de Brač se puede ver en el libro "La Dalmazia descritta" de F. Carrara, del 1846. donde el autor escriba la mujer de Brač, vestida en el traje que se ha repetido en la documantacion posteriora.

Elementos basicos del traje fueron la falta y la parte superiora con las mangas largas. Estaban fabricadas de lo mismo textil con la muestra, que se llamaba (d)indijana o (o)četa (se lee ocheta). La falta se llamaba pandil y la parte superiora jaketa.

La falta era lunga, amplia y arrugada y la parte superiora fue cortada asi que en la estatura fue estrecha, que ha terminado en la parte que parecia como dos "regazos" que se han llevado mas alla de la falda. Ya que los "regazos" no han alcanzado toda la amplitud de la astatura, asi no han cubrido toda la frente de la falta. El retazo pectoral fue muy abierto y las delanteras simetricas, se tocaron y se abrochan en la tella.

En la frente se coloco el delantar, que se llamo traversa y fue fabricado del algodón (d)indijana o del saten (šatina). Fue del color y de la muestra contrasta de los partes basicos. En nuestro caso, cubos azules an la base verde. Reborde de la parte superiora es de lo mismo tejido. La parte roja pectoral fue, creemos el chaleco debajo de que llevo la blusa blanca del algodón, contornos de que se podrian ver en nuestra ilustracion.

En chaleco aparecio en otros retratos del traje de Brač. Como de puede leer de algunos documentos, lo se llamo bušt o korpet y pudo fabricar del algodón como la lenceria, pero, tambien, de los textiles caros como brocados o seda. Si el chaleco pudo estar un parte festivo y comun, se puede concluir que fue importante mas que solo un adorno, como fue presentado en la segunda parte del sigo 19.

Preponemos que se la blusa a chaleco abandono, como los elementos basicos del traje, en el momento cuando se agrego peturin o plastron. Aunque se, con interponer del plastron, el modelo de la "jaketa" no ha considerable transformado, sin embargo se volvio a un vestido cerrado del cuello. Con este, entero vestido se transformo hasta uno con algunos estratos a uno de dos partes.

Todos elementos suplementos, fueron condicionados del estaciones del ano, del lugar en la sociedad y recursos monetarios de las familias de Brač.

Fue evidente, que los suplementos modernos como sombreros, abanocos o abundancia de las joyas doradas, que se mencionan en los contratos matrimoniales o en las listas de las dotes, eran accesible, primeramente a las esposas, hijas y novias de los navegantes, latifundistas y nogociantes y por eso sus vestidos eran de los textiles preciosos como (d)indijana o de la pana por el invierno, textiles de lana, "persiana", brocado o seda.

Las mujeres han tejido dos trenzas por hacer la guirnalda alrededor de la cabeza, que es la vieja manera del adornamiento del cabello o solo una trenza que se ha enrollado en la nuca, llamada kunkun. Si la mujer era rica el cabello se sdornaba con las agujas doradas, horquillas para el pelo, con corales interpolados, o en verano con los sombreritos de la paja.

Por pañuelo se piensa, que fue la mas vieja manera del adornamiento, pero despues se usaba por mujeres mas comun.

En las pies se ha llevado los calcetinos blancos del algodón, comprados o producidos en laboriosidad familiar. Se illamaban "kalcete", pero se produjo las calcetinos de lana que se usaba en invierno como zapatillas.

Zapatos producidos por artesanos nacionales eran de la piel dura y la izquierda y la derecha eran los mismos (injulke). Se prepone que los primeros zapatos con la izquierda y la derecha diferentes y con ligamentos, eran compradas.

El traje de las mujeres comun se diferenciaron del traje de las mujeres ricas y nobles, no mucho segun los modelos, pero segun la cualidad y cantidad de la produccion. Aunque las joyas era las mismas, en la mujeres del pueblo mas sencillo y menos numeroso, pero dorado.

Este se lee en las listas de la dote y contratos matrimoniales, solo de las familias ricas: aretes, broches y agujas ornamentadas, fabricadas en la manera "filigrana", completadas con las perlas o piedras preciosas o semipreciosas, algunas filar de las cadenas doradas con uno o mas pendientes y por las manos algunos tipos del anillo en la forma de serpiente adornada con las perlas o piedras preciosas. No solo mujeres pero y hombres llevaron una arete dorada en solo una oreja que fue la senal de la posicion en la sociedad.

(Traducción: Branka Bezić-Filipović)

Literatura

- CARRARA, FRANO. 1846. *La Dalmazia descritta*. Zadar.
- IVANČIĆ, SANJA. 2003. "El traje de la isla de Brač", u *Male novine. Organo informativo del club Croata de Punta Arenas - Magallanes - Chile. Abril - Travanj / Segunda epoca - Novo razdoblje / No - Broj - 66*. str. 51-52. Punta Arenas.